

Oponentský posudek habilitační práce MgA. Markéty Potužákové, Ph.D.

Sedm cest k jednomu příběhu

MgA. Markéta Potužáková, Ph.D. předkládá jako svoji habilitační práci text s názvem *Sedm cest k jednomu příběhu*, což je dle autorčiny předmluvy zhuštěný rukopis knihy *Sedm sester*, jenž je v současné době rozpracován a čeká v edičním plánu nakladatelství AMU na svoje vydání. Pro účely habilitačního řízení autorka předkládá především její podíl několikaleté společné práce s jejím spoluautorem, kolegou a manželem Přemyslem Rujem. Jak sama autorka píše: „... třebaže po několika letech společné práce je někdy obtížné rozlišit, či je která myšlenka, objev nebo formulace“, pasáže, které primárně nepocházejí od ní samotné, ale spíše z pera spoluautora a v zájmu logiky je nebylo možno vypustit, označuje přeškrtnutými písmeny. (s. 4) Rozumím autorčině záměru a chápu, že bylo obtížné v tomto komplexním a uceleném textu škrtnat, ale domnívám se, že pro potřeby habilitační práce mohla být přísnější a některé pasáže s klidem zcela vypustit.

Text Markéty Potužákové si klade velmi pozoruhodný cíl. Na jednu stranu zkoumá, jak se chová stejný příběh v různých žánrech, pomocí kterých je vyprávěn (s ohledem na vývoj příběhu v různých etapách dějin literatury), na druhou stranu zkoumá „*jak se v souvislosti s těmito žánrovými změnami mění nároky na interpreta*“. Pro své účely zvolili autoři příběh středověké legendy, která podle slov Potužákové „*nepatří k těm nejznámějším a nejčastěji adaptovaným fabulím, ale přesto se v evropské kultuře objevuje od 13. do 20. století znovu a znovu, jednou jako středověké exemplum, jindy jako píseň, báseň, povídka, činohra, opera a posléze i jako podnět k různým autorským experimentům, které ji parodují, obracejí naruby či ideově přehodnocují.*“ (s. 3) Autorům však nejde o legendu jako takovou, ta nabízí dobrý příklad příběhu, který svými proměnami v různých žánrech a v různých etapách dějin literatury poskytuje vhodný materiál pro pozorování a vyvozování závěrů o vhodné interpretaci. Příhoda ze života sestry Beatrice (jejíž jméno se také někdy v závislosti na zemi původu té která varianty malinko liší) by se v základním příběhu dalo odvyprávět několika málo větami a je velmi zajímavé, jak autoři dokázali jednotlivé varianty uspořádat a náležitě okomentovat. Jako prvotní zdroj informací o existujících verzích této legendy posloužila kniha Roberta Guietta *La légende de la sacristine Beatrix*, jejíž notnou část autorka pro potřeby práce přeložila. Stejně tak do českého jazyka převedla některé zkoumané verze příběhu (povídku Charlese Nodiera *Legenda o sestře Beatrice* a mirákl Maurice Maeterlincka *Sestra Beatrice*).

Vlastní tělo práce autorka strukturuje do sedmi kapitol (chcete-li cest) očíslovaných a pojmenovaných *fabule, píseň, báseň, povídka, činohra, opera* a *parafráze*

(předcházejí *Předmluva k habilitační práci* a část *Z předmluvy ke knize*, na konec pak zařazuje kapitolu *Ohlédnutí* a seznam bibliografie). Už z výčtu jmen kapitol je patrné, v jakých okruzích práce zvolený příběh zkoumá, v jakých žánrových oblastech se pohybujeme. Práce tak představuje téměř dvacet variant základního mariánského příběhu o zběhnuvší a opět navrátivší se řeholnici, u některých variant se čtenáři mohou seznámit v rozdílnými mutacemi (například když autorka předkládá tři různé české překlady povídky Gottfrieda Kellera: *Panna a jeptiška*).

Je na místě položit si otázku, komu je text určen. Kdo je cílovým příjemcem poznatků obsažených ve více jak stošedesátistránkovém rukopisu. Potenciálně vhodných recipientů je nemálo. Text nabízí mnoho materiálu pro dramaturgické uvažování nad proměnami jednoho základního příběhu v závislosti na žánru, v jakém je vyprávěn, na dobové literární konvenci, na proměnách potřeb čtenářů, resp. posluchačů. Zde se pak dostáváme k hlavní síle celého textu, a to je jeho zacílení na interprety, tedy herce, přednašeče, popřípadě zpěváky. Pro ty je rukopis, dle mého názoru, určen především. Přináší totiž na konkrétních případech přesné rady a návody, jak se s konkrétními situacemi při přednesu textů vypořádat. Ukazuje se také adekvátnost zvoleného zkoumaného materiálu (legendě o sestře Beatrici), protože díky snadně pochopitelným ukázkám není nutno dlouhosáhle vykládat významy textu v jednotlivých variantách a je možné přejít rovnou k praktickým návodům, jak text interpretovat. Jak k přednášenému textu přistupovat, jak jej „zhmotnit“ a psaná písmena přetavit v mluvenou řeč tak, aby posluchač přijal nejen obsah přednášeného textu, ale aby také vnímal autorovy jazykové nuance, konvence dobových literárních figur a nevnímal pouze příběh, ale také přidanou hodnotu, kterou do textu autor vkládá. Práce je totiž založena na předpokladu, že „*interpret jde ‚ve stopách autora!‘, že se ‚ve službách textu‘ vlastně stává autorovým zástupcem. Ale postavení autora vůči textu i vůči posluchačům nebo čtenářům se v různých žánrech, časech a kulturách mění; nevyhnutelně se tedy mění i postavení a role interpreta.*“ (s. 158) Interpret zde ovšem podle Potužákové není a nemůže být pouze prostředkem, jak autorův text představovat posluchačům (divákům), není jen pasivním médiem, je spoluvůrcem, spoluautorem, který v symbióze s autorem původním promlouvá směrem k posluchači. Aby se tak skutečně dělo, aby interpret mohl být rovnoprávným „spoluautorem“, nabízí Markéta Potužáková s Přemyslem Rutem velké množství konkrétních příkladů, jak k různým textovým východiskům přistupovat, jak je naplnit a popřípadě pozměnit.

V první řadě autorka zdůrazňuje (a na mnoha místech to opakuje), že interpret musí naprosto přesně, vědět, co které slova znamená, aby jeho výkon nebyl „jen zhruba“, protože pak posluchač ztrácí zájem o vyprávění. (s. 9.) Uvažuje nad výstavbou vyprávění příběhu (přednesu), tedy jak správně rozvrhnout úvod, samotné tělo

vyprávění a jak nakládat s pointami – například v případě, kdy má text „několik konců“ (s.111)

Zasvěceně také radí, kde je třeba v přednesu měnit interpunkci, jak věty spojovat či rozdělovat, kde udělat radši tečku, kde pauzu a kde nalézt větný akcent. Prakticky také čtenáři radí, jak a kdy zdůraznit velké písmeno ve větě, jak zacházet s povzdechy a citoslovci, aby nepůsobily nechtěně komicky. Varuje také před archaizmy, které mohou znít posluchači jako přeřeknutí, nebo mohou také vyvolat nežádoucí komický efekt (např. kdy je vhodné vypustit koncovku „-ti“ v infinitivu u starších prozaických textů). (s. 100) Na druhou stranu podotýká, že některé zvuky (hlásky) mohou v posluchači evokovat konkrétní pocit (např. předpona „vz“ sugeruje vzmach, vzepětí, což může být pro interpreta výhodné). (s. 56)

Přes všechny tyto praktické rady interpretům však autoři zdůrazňují, že literární stylizace díla je prvořadá a upozorňují, že *“nesoulad by interpret neměl harmonizovat žádnou ‚přirozenou‘ intonací.”* (s. 107)

I když u některých verzí základního příběhu autorka přiznává jejich určení spíš tichém čtení než performativnímu přednesu (s. 74), poznamenává, že po dlouhá staletí soužily psané knihy jako „úložiště informací“ a častokrát vznikaly s „představou fyzické prezentace“. (s. 19)

Důležité je poznání, že vyprávění funguje jinak než literatura. Neboli *„co sneslo ucho posluchačovo, to papír nesnese!“* (s. 119-120) I proto se jeví práce MgA. Markéty Potužákové, Ph.D. jako velmi pozoruhodný zdroj pro uvažování nad možnostmi interpretace různých variant téhož příběhu. Potužáková též věnuje část pozornosti verši; píše, jak s veršem v konkrétních případech zacházet a jaký druh verše je vhodný pro jaké účely (s. 35).

Celá práce je psána srozumitelným, velmi čtivým a barvitým jazykem, který nepostrádá odbornost, vzlet i hravost. Za zmínku stojí například „kuchyňské“ porovnání překladů povídky Gottfrieda Kellera *Panna a jeptiška*: *„Benešovo řešení je proti Novákové poněkud dýchavičné, odkašlává si, vyubublává postupně, jako když utíkající mléko nejprve několikrát nadzvedne pokličku.“* (s. 99)

V celkové struktuře textu se kapitola šestá: opera může zdát z praktické interpretační stránky lehce nadbytečnou, protože neposkytuje konkrétní příklad, jak zacházet se sledovanými uměleckými díly, jež jsou určena vokální interpretaci. Avšak z pohledu dramaturgického souvisle doplňuje přehled mutací sledovaného příběhu.

V poslední kapitole *Ohlédnutí* shrnují autoři poslání celé práce jedinou větou: *„Kdyby tato práce dokázala aspoň naznačit, jak toto partnerství autora a interpreta vzniká a čím se dá kultivovat, splnila by svůj účel.“* (s. 161) Dle mého názoru text plně svůj účel naplňuje. Nejen že dává nahlédnout do mnoha variant prostého příběhu, sleduje jeho proměny žánrové i dobové, ale především precizními poznámkami

a konkrétními radami pomáhá interpretovi, aby se skutečně stal autorovi rovnocenným partnerem. Vede jej po stezkách žánrových pravidel při přednesu textu, nabádá jej k pokoře k autorskému záměru, avšak ne k slepému otrockému plnění. Myslím si, že rukopis skýtá mnoho zajímavých impulzů pro studenty dramaturgie, ale především pro studenty herectví v problematice uměleckého přednesu. Upřímně by mě velmi zajímalo, jestli autorka používá zkoumané texty i ve své pedagogické praxi v hodinách se svými studenty KATAP DAMU.

Práce je doplněna podrobným seznamem pramenů a literatury a bohatým poznámkovým aparátem.

Vzhledem k vysoké kvalitě předložené habilitační práce a s přihlédnutím k dlouholetému pedagogickému působení MgA. Markéty Potužákové, Ph.D. v oblasti přednesu na katedře autorské tvorby a pedagogiky DAMU navrhuji předloženou práci přijmout k habilitačnímu řízení a pokračovat v tomto řízení před Uměleckou radou DAMU.

V Brně 8. 11. 2022

Mgr. Miroslav Ondra